

nytt
från **FSS**

FÖRENINGEN
SVERIGES
SOCIALCHEFER

bok
recensioner

Red: Arne Borg

Professur i socialt arbete vid Lunds universitet

Föreningen Sveriges Socialchefer (FSS) har i olika sammanhang poängterat behovet av ökade resurser för forsknings- och utvecklingsarbete inom socialtjänsten. Behovet av social forskning, med tvärvetenskaplig inriktning, är mycket stort. Det vid institutionen för socio-
nomutbildning införda ämnet "socialt arbete" tillgodoser detta krav på en tvärvetenskaplig forskningsinriktning.

Professurer i socialt arbete är numera inrättade i Göteborg, Stockholm och Umeå. Regeringen prövar nu frågan om inrättandet av en professur i socialt arbete i Lund från läsåret 1982-83.

FSS anser det mycket angeläget att även Lunds universitet, från och med läsåret 1982-83, tilldelas fasta resurser för forskning och forskarutbildning i socialt arbete. Den professur i socialt arbete som då inrättas anser FSS skall förläggas till institutionen för socionomutbildning i Lund. Föreningen anser att forskningen därigenom får de bästa förutsättningarna att stödja det sociala arbetets utveckling i sydsverige.

Med stöd av ovanstående anholder Föreningen Sveriges Socialchefer

att Regeringen från läsåret 1982-83 inrättar en professur i socialt arbete vid Lunds universitet, med placering vid institutionen för socionomutbildning.

En intressant bok om situationen för psykiatriska vårdinstitutioner

PAUL MOXNES

Ångest och Arbetsmiljö

Natur och Kultur, 1981

Den socialantropologiskt orienterade forskningen har de senare åren börjat rikta sin strålkastare på en rad problem inom sjukvården. Det är ingen tvekan om att förutsättningslösa observationer av en neutral betraktare som tränats att analysera rollspel, struktur och gruppkultur i en vårdinstitution kan ge oerhört värdefull information.

Den "hermeneutiska" forskningen som socialantropologisk teknik utgör exempel på beskylls ofta för att vara mera oförmögen att förhålla sig neutral till sitt studieobjekt än den statistiska. Moxnes gör en neutralt dissekerande analys av vårdmiljön på en psykiatrisk avdelning. Han tar inte ställning till vad som är "bra" eller "dåligt" utan ställer samhällets förväntningar på vårdinstitutionen mot personalens och patienternas. En fast struktur på avdelningen ger positiva effekter i vissa avseenden men negativa i andra osv.

Som alltid när man försöker formulera en sammanfattning om något så komplicerat som vad som händer i en vårdinstitution tillgriper Moxnes typologier för att förtydliga

sitt budskap. Han talar exempelvis om två grupper av personal: *Psykopersoner* trivs bättre i ostrukturerade situationer medan *sociopersoner* klarar strukturerade situationer bäst. Jag tror nog att de flesta av oss befinner sig mitt emellan och ser uppställandet av en sådan typologi som *hinder* för vidareutveckling. Andra typologier är bättre. Moxnes talar om *driftångest* som uppstår när struktur saknas och *systemångest* som uppstår när systemet ställer krav som de flesta personer uppfattar som omöjliga att uppfylla. Likaså är de *sociala försvarsmekanismerna* som skydd mot driftångest (som är analoga med de psykiska försvarsmekanismerna vid en enskild människas livskris) enligt Menzies mycket användbara.

Ibland undrar man litet över de generaliseringar som Moxnes gör: Han delar t ex in personalen med avseende på hur man ser på syndabockarna och menar sig då kunna visa att de "tryggaste" ser mest negativt och de "otryggaste" mest positivt på dem. Det är oklart hur han kommit fram till detta och man undrar litet över vilken *nivå* "tryggheten" är observerad på. Är det en "inre trygghet" som avses, tvivlar jag på att påståendet är riktigt. Troligen avses "social trygghet", och då kan det kanske vara rätt.

Boken handlar om en psykiatri som befinner sig i kris. Personalen och patienterna har föreställningar om att verksamheten finns till för verklig behandling, medan som Moxnes påpekar samhället egentligen bygger upp de psykiatriska avdelningarna för att besvärliga individer som inte passar ut i livet skall förvaras någonstans. Detta leder till en osäkerhet och en kronisk rollkonflikt som gäller alla inblandade personalkategorier. Moxnes går igenom alla kategoriers problem och kommer med en rad geniala formuleringar. Detta är en mycket intressant bok för alla som funderar över psykiatrins situation.

Töres Theorell

Om homosexualitet — två nya böcker

Axel Brattberg

Litteratur på svenska om homosexualitet har varit magert. Det är därför med stor tillfredsställelse man hälsar svenska översättningar av två, var och en på sitt sätt banbrytande framställningar av fenomenet homosexualitet, konstaterar i nedanstående recension Axel Brattberg, läkare vid neurologiska kliniken, Akademiska sjukhuset, Uppsala.

WILLIAM H MASTERS OCH
VIRGINIA E JOHNSON

Ny syn på homosexualitet

(orig. *Homosexuality in perspective*).

Brombergs 1981. C:a pris 96 kr.

C A TRIPP

Homosexualitet (orig. *The homosexual matrix*).

Prisma 1981 i samarbete med RFSU. C:a pris 90 kr.

I Sverige arbetar sedan några år en statlig utredning för att belysa olika aspekter av de homosexuellas situation i samhället. Utredningens tillställande kan ses som ett statsmakternas svar på det senaste decenniets ökade öppenhet kring fenomenet homosexualitet. I den debatt som förs har de homosexuellas organisationer varit starkt pådrivande, och inlägg har hörts från många håll — för och emot. Av de kritiska rösterna har många en eller annan form av kyrklig förankring. Samtidigt skall påpekas, att det faktiskt var Biskopsmötet som i början av 70-

talet som första officiella instans tog initiativet till en liknande utredning. Den resulterade i den lilla skriften *DE HOMOSEXUELLA OCH KYRKAN* (Verbum 1974, red. Holsten Fagerberg), en skrift som präglas av förutsättningslöshet och saktighet och utmynnar i flera positiva ställningstaganden för homosexualitet och homosexuella. Inom många kyrkliga kretsar har den blivit utgångspunkt för en öppen och konstruktiv debatt.

Fenomenet homosexualitet har genom tiderna varit omgärdat av en mängd fördomar och vanföreställningar. Bakgrunden till detta är sannolikt mycket komplex, men åtminstone en del av den torde kunna sökas i kyrkans tradition, med dess stränga tabuering av sexualitet i allmänhet och homosexualitet i synnerhet. Det har alltså varit en fråga om tro och dogmer. Härur emanerande värderingar har också präglat mycket av den sexologiska forskning som gjorts under det senaste århundradet, liksom även tolkningen av resultaten. Undantag finns naturligtvis. Alfred Kinseys arbeten är ett av dem, de båda böckerna under recension ytterligare två. Men trots att Kinsey för mer än 30 år sedan redovisade, att omkring 40% av de män han undersökt, i vuxen ålder haft minst en fullbordad homosexuell upplevelse - att homosexuella handlingar alltså är vanliga och att faktiskt väldigt många män "har gjort det" — fick detta faktum ingen genomslagskraft alls. Den kulturella stämplingen av homosexualiteten var för stark.

Vad gäller utgivning på svenska i ämnet har utbudet för den kunskapsförstående varit mycket magert. Kinsey-rapporten har visserligen översatts, men framställningen

där är mycket omfattande och delvis tungläst. Övriga publikationer har mest präglats av traditionella fördomar och vulgärpsykologiserande resonemang. Läroböckerna i psykiatri utgör inget undantag, må vara att stilen där han varit lite mer sofistikerad. Det är därför med stor tillfredsställelse man hälsar svenska översättningar av två var och en på sitt sätt banbrytande framställningar av fenomenet homosexualitet. Måtte de få en självklar plats som kunskapskälla, i statligt utredningsarbete såväl som i offentlig debatt!

Forskarteamet Masters & Johnson är ju sedan länge ett väletablerat begrepp på det sexologiska fältet. Från sitt forskningsinstitut i St Louis har de tidigare utgivit epokgörande arbeten om människans sexualfysiologi och om sexuella funktionsstörningar, och även etablerat en terapeutisk tradition grundad på dessa erfarenheter.

I sin bok *NY SYN PÅ HOMOSEXUALITET* har Masters & Johnson fortsatt sin tidigare tradition att redovisa väl dokumenterade data. I första delen av boken redogör de för ingående studier av 94 män och 82 kvinnor, samtliga med homosexuell preferens, som de dels intervjuat, dels — och kanske framförallt — studerat i sitt laboratorium. Personernas förmåga att utföra och ge gensvar på olika sexuella aktiviteter har studerats och resultaten har jämförts med en kontrollgrupp heterosexuella. Det visar sig därvid — inte oväntat — att sexualfysiologiska funktioner och skeenden är identiska oavsett sexuell preferens. En skillnad noterades dock, nämligen i samspillet mellan parterna vid de olika sexuella aktiviteterna. Homosexuella visade sig i jämförelse med heterosexuella vara mer lek-

Sexualfysiologiska funktioner
och skeenden var identiska oavsett sexuell preferens

fulla och senseulla, mera inställda på att utforska varandra i det sexuella samspelet, och mindre inriktade på något slutmål – orgasm. Insett i dagens könsrollsdebatt är fyndet nog så intressant. Homosexuella har tydligen ett väsentligt bidrag till denna! – För många är det naturligtvis självklart att homosexuella och heterosexuella i fysiologiskt avseende fungerar likadant. Ändock har det sitt givna värde att detta sakförhållandet nu klart och entydigt dokumenterats – homosexuella är inte "annorlunda".

Behandling av sexuella problem hos homosexuella.

I bokens andra del redovisar Masters & Johnson hur de erfarenheter man vunnit av de grundläggande undersökningarna tillämpats vid behandlingen av sexuella problem hos män och kvinnor med homosexuell preferens. Modellen är densamma som forskarna redovisat i tidigare arbeten. Man behandlar sålunda alltid ett par. Efter noggrann undersökning för att utesluta somatiska orsaker till störningarna behandlas klienten tillsammans med partnern. Störningar som aversion, erektionsrubbnings hos män och anorgasm hos kvinnor behandlas enligt samma principer som i forskarteamets tidigare publicerade arbeten och med väsentligen samma frekvens av framgång/misslyckande. Ett stort antal av klienterna hade tidigare sökt annan terapeutisk instans för hjälp med sina problem, men avvisats, huvudsakligen beroende på sin sexuella preferens. Masters & Johnson riktar här skarp kritik mot sina kolleger. De uppställer för dem det yrkesetiska kravet att de, om de ej kan eller vill behandla hjälpsökande klienter, åtminstone skall hänvisa

dem till annan professionell instans, där hjälp finns att få.

Bokens sista tredjedel redogör för behandling av sexuell otillfredsställelse hos homosexuella män och kvinnor. Man redovisar 54 män och 13 kvinnor som sökt hjälp för att övergå eller återgå till heterosexuell preferens. Detta är bokens kontroversiella avsnitt, och nog har man intrycket att Masters & Johnson här delvis kapitulerat inför ett socialt tryck eller kanske egna fördomar. Klienterna är personer som upplever sin sociala situation, yrkesinriktning etc som oförenlig med sin sexuella preferens och därför önskar ändra denna. Detta har man accepterat som indikation för behandling, till synes utan att ifrågasätta klienternas bedömning av sin situation. Några av dem har levt homosexuellt hela sitt liv, andra har större eller mindre grad av heterosexuell erfarenhet, men samtliga uppfattade sig som homosexuella då de sökte institutet.

Enkelt kan man beskriva behandlingstekniken så att klienterna tränas att fungera heterosexuellt. En väsentlig skillnad i jämförelse med tidigare behandlingsmetoder med liknande syfte är att Masters & Johnson inte på något vis inriktar sig på att utsläcka homosexuella impulser. Behandlingsmetoden är ej närmare redovisad i boken, men principen är densamma som i tidigare metoder: terapin sker tillsammans med en partner som här är av motsatt kön och det rör sig antingen om den som klienten lever tillsammans med eller om en partner som rekryterats på annat sätt, men av klienten själv efter dennes eget fria val och med samtycke.

Resultatet av terapin redovisas som en misslyckandefrekvens som efter 2 års uppföljning utgör c:a 40 %. Jämfört med andra metoder är detta ett avsevärt bättre resultat. Man skall emellertid, som forskarna själva påpekar, hålla i minnet att en viss procent misslyckade fall innebär just detta och ingenting annat.

Det innebär alltså inte att övriga fall lyckats. Man är över huvud taget försiktig i sina tolkningar. Det är emellertid uppenbart att en del av klienterna ännu efter flera år fungerar väl som heterosexuella. Masters & Johnson drar slutsatsen att de redovisade resultaten åtminstone tills vidare bör föranleda en något mindre kategorisk inställning till frågan om det över huvud taget är möjligt att övergå från homosexuell till heterosexuell preferens.

Masters & Johnson bok innehåller i övrigt en mängd detaljer, bl.a. många intressanta och belysande fallbeskrivningar. Framställningarna är enkla och grundliga, kanske lite omständliga, och fakta dominerar. Översättaren Nils A Bengtsson har lyckats bra i sitt arbete.

En brilliant, jättelik essä över homosexualiteten

Om sålunda Masters & Johnson i sin strävan efter saklighet ger ett lite torrt intryck, gäller för C A Tripps framställning raka motsatsen. Inte så att Tripp inte är saklig, men han redovisar en helt annan typ av kunskap och erfarenheter än kollegerna i St Louis. Boken HOMOSEXUALITET kan snarast beskrivas som en bred genomgång och belysning av fenomenet ur biologiska, psykologiska, sociologiska och kulturhistoriska synvinklar.

Tripp är verksam som psykolog och psykoterapeut i New York och har tidigare under många år varit knuten till Kinsey-institutet. Därifrån redovisar han forskningsmaterial, liksom från en mängd andra källor – referenslistan i slutet av boken upptar inte mindre än 292 titlar! Det rör sig alltså även här om faktaredovisning. Till skillnad från Masters & Johnson, som grundligt redovisar detaljer från sitt eget forskningsfält, söker Tripp sammansmälta idéer och erfarenheter från en mängd olika områden. Resultaten har blivit en framställning som präglats av flykt och rörlighet. Man tycker sig i författaren möta en mycket bildad och

~~~~~  
 Ett sexuellt intresse bygger alltså på en olikhet mellan parterna men olikheten behöver inte bestå i olika könstillhörighet  
 ~~~~~

erfaren man med ett briljant intellekt, och resultatet kan snarast liknas vid en jättelik essä över homosexualiteten. Om Masters & Johnson med sin originaltitel *Homosexuality in perspective* avser att belysa homosexualiteten utifrån heterosexualitetens perspektiv, så har man hos Tripp mycket mer än upplevelse av en framställning inifrån – analyserna och insikterna är djupare och perspektiven mycket mycket bredare. För Tripp är homosexualiteten liksom heterosexualiteten – sexualiteten – något alldeles självklart, en mänsklig livsyttring bland andra. "Homosexualitetens uppkomst", ett kärt ämne för en oändlig rad författare och teorimakare under det senaste seklet, ägnar han ett utförligt kapitel, men detta kommer *efter* ett motsvarande kapitel om heterosexualiteten. Av sexualitetens olika uttrycksformer är ingen mera självklar än den andra.

Tripps grundläggande teoretiska resonemang handlar om erotisering, dvs hur en individ av olika anledningar kommer att erotisera egenskaper hos det egna eller motsatta könet. Parallellt med erotisering av vissa egenskaper sker en reaktionsbildning mot dessa egenskapers motsatser. Eftersom det finns avgörande olikheter mellan könen, innebär erotiseringen av manliga egenskaper en reaktionsbildning mot kvinnliga. Detta ser författaren som grunden till det antingen-eller avseende en presumtiv partners kön som han menar gäller för vuxna människors sexuella preferenser.

Samtidigt ser han polarisering som förutsättningen för attraktion – ett sexuellt intresse bygger alltså på olikhet mellan parterna. Men olikheten behöver inte bestå i olika köns-

tillhörighet. Spänningsfältet kan likaväl utbildas i konfrontationen mellan andra personlighetsegenskaper – "ytterligheterna *beröra* varandra" . . . Ökande intimitet och närhet å andra sidan innebär alltid en minskad polarisering, och är därför i en sexuell relation bara delvis möjlig. Förlusten av laddning och energi blir annars för stor – "lika barn *leka* bäst".

Dessa skisser av Tripps teorier är naturligtvis grova förenklingar men ger förhoppningsvis ändå en idé om hur han resonerar och att han förvisso inte är kontroversiellt. Utifrån psykoanalytisk teori – som Tripp för övrigt ofta vänder sig emot – torde det mesta härav kunna kritiseras. Men som underlag för framställningen visar sig hans resonemang hålla och skapar sammanhang i den brokiga mångfalden av utförliga djupgående och delvis mycket roande beskrivningar och analyser.

Tripps bok kräver en rätt stor förtrogenhet med sociologiskt, psykologiskt och psykoterapeutiskt språkbruk. Carl G Liungmans översättning har tyvärr på sina ställen blivit lite klumpig jämfört med den engelska originaltexten. Men framställningens flykt finns ändå där. Idérikedom, djärva perspektiv och ahaupplevelser summerar sig till en kunskapsvidgande läsupplevelse.

Hur människor upplever respiratorbehandling – ett angeläget forskningsområde

INGEGERD BERGBOM
 ENGBERG &
 BIRGITTA HALLENBERG

Respiratorvård – patientupplevelser

Studentlitteratur, Lund 1981, 71 s

Studentlitteraturs vårdserie har utkommit med en bok som handlar om patientupplevelser i samband med

en kortare tids respiratorvård. Författarna, som båda är sjuksköterskor och vårdlärare, vänder sig till sjukvårdspersonal med erfarenhet av intensivvård och till studerande inom vårdområdet, särskilt på sjuksköterskelinjen och läkarlinjen.

Bokens syfte är att beskriva hur människor upplever vården i samband med kortare tids respiratorsbehandling, för att utifrån en förståelse av patientens situation föreslå förändringar av olika vårdåtgärder. Dessutom vill man stärka personalens tro på sin egen roll i arbetet.

Utgångspunkten för arbetet presenteras i förordet. Man har gjort en kartläggning av femton patienters upplevelser i samband med respiratorsbehandling. Patienterna, som var mellan 30 och 70 år, hade alla genomgått någon större bukoperation och vårdades postoperativt i respirator mellan två och 36 timmar. Samtliga patienter hade endotrachealtub. Uppgiften om patienternas upplevelser insamlades genom samtal på intensivvårdsavdelningen efter det att patienterna extuberats. Samtalens längd varierade mellan sammanlagt en halv och två och en halv timma. Personalen på intensivvårdsavdelningen registrerade vissa patientreaktioner och åtgärder. Man får dock inte veta hur dessa uppgifter har använts i analysen.

Bland intressanta resultat framgår att endast fem av de femton patienterna hade informerats om att de eventuellt skulle komma att "ligga i respirator" en tid efter operationen. Tio patienter hade enligt sina egna uppgifter inte alls förvarnats om detta.

Texten i själva boken handlar mycket mindre om denna undersökning än vad man skulle kunna tro utifrån förordet. Ett inledande kapitel diskuterar vad omvårdnad är. Författarna ser omvårdnad som "att vårdaren genom olika vårdåtgärder och behandlingar, såväl medicinska och psykologiska som sociala, främjar tillfrisknande och/eller välbefinnande".

I kapitel 2 beskrivs olika aspekter av respiratorsbehandlingen som en bakgrund till diskussionen om patientens upplevelser.

Patientupplevelserna har indelats i olika kategorier enligt följande kapitelrubriker: kommunikations- och kontaktproblem, smärta och välbefinnande, tankar och känslor, sömn och drömmar, ljus- och ljudupplevelser samt hunger- och törstupplevelser. Varje avsnitt inleds med en kort sammanfattning av de upplevelser som rapporterats av de femton patienterna. Därefter ges en del allmänna synpunkter på respektive problem och viss forskning inom området refereras. De flesta kapitlen avslutas med förslag till vårdåtgärder. Ett särskilt kapitel ägnas åt patientens kontakt med sina anhöriga och ett annat åt stressreaktioner i samband med operation och respiratorsbehandling. Den psykiska krisen beskrivs dock redan under rubriken Kommunikations- och kontaktproblem. I ett avslutande kapitel diskuteras personalens roll i vården av respiratorsbundna patienter.

Bokens okonventionella uppläggning gör att man ibland undrar om det man läser är avsett att vara en redovisning av en undersökning med de slutsatser denna leder till eller om det skall uppfattas som en lärobokstext med syfte att ge en allmän orientering inom området. I båda fallen finns det brister. Man saknar undersökningsrapportens metoddiskussion, resultatredovisning och analys. För undervisningsändamål hade en jämnare behandling av de olika aspekterna på patientupplevelserna varit att föredra. I några avsnitt refereras över huvud taget inte till någon på forskning grundad kunskap inom området.

Om arbetet är en undersökningsrapport eller ett läromedel kanske är en akademisk fråga. En av dess avgjorda förtjänster är att det ger uppslag till vidare bearbetning, tex i samlingsgrupper, av omvårdnadsproblem av betydelse för vårdutveckling och personalutbildning.

Författarna har dessutom lyft fram ett angeläget forskningsområde. De har visat att centrala omvårdnadsbehov möts hos den respiratorsbundna patienten. En förståelse av patientens upplevelser i en sådan situation av totalt beroende bör kunna ge vägledning för förbättring av vårdinsatser med stor räckvidd – även för andra patientgrupper med särskilda behov. Fortsatt arbete inom området uppmuntras därför!

Alice Hermansson

Om kunskaper och attityder till äldre personer

Tre rapporter från Institutet för Gerontologi, Jönköping

Institutet för Gerontologi är ett av våra mest aktiva centra vad avser psykologisk och social gerontologisk forskning. Man har bland annat intresserat sig för vardagsnära problem där resultatet redovisas i häften i institutionens egen skriftserie. Tre nya häften har nyligen utkommit: Rapport nr 43 är en bibliografi över åldrande och äldreomsorg som utkommit på svenska under 1980. Rapport nr 44 är en redogörelse av Bo Malmberg och Kerstin Karlsson "Uppföljning i hemmet av ADL-hjälpmiddel bland äldre". Undersökningen är genomförd i Jönköping och visar klart behovet av hemuppföljning också till äldre som fått sig ordinerade skäliga enkla ADL-hjälpmiddel. Rapport nr 45 är skriven av Boo Johansson och Bo Malmberg och benämnd "Frågor och svar om äldre och åldrande". Man har ställt en serie frågor till en grupp yngre yrkesverksamma personer och till en grupp pensionärer. Genom att jämföra svaren kan man bestämma kunskaper och föreställningar om äldre och åldrande hos de två grupperna. Frågorna är rätt fyndigt formulerade och man får fram flera intressanta skillnader i kunskap och attityd till äldre personers situation.

Percy Nordqvist

Våra recensenter

Töres Theorell är professor vid statens institut för psykosocial miljömedicin, *Axel Brattberg* läkare vid neurologiska kliniken, Akademiska sjukhuset, Uppsala, *Alice Hermansson* fil kand och sjuksköterska, verksam vid socialmedicinska institutionen, Uppsala universitet, *Percy Nordqvist* överläkare vid Wasa sjukhus, Göteborg.

Böcker till redaktionen

Lawrence Teeland

Ha det så bra, vi hör! Om kontakten mellan gamla och deras vuxna barn

Wahlström & Widstrand, Sthlm 1981, c:a 55, 126 sid

Mats Eppler, Bo Nelander

Psykosocial arbetsmiljö i praktiken

Utbildningshuset, Lund 1981, c:a 48:–, 61 sid

Socialstyrelsen redovisar 1981:2

Tvångsvård inom psykiatri

Sthlm 1981, 84 sid

Thomas Michélsen

Massmaten. Svenskt jordbruk i kemiåldern

Tema nova. Rabén & Sjögren, 1981, 170 sid, 64:–

Lisbeth F Brudal

Vi är med barn. Födelsepsykologi för pappor och mammor.

Natur o Kultur, Lund 1981, 135 sid, 55:–

Lars-Gunnar Lundh–Heinz Leymann

De nya känsloterapierna

Natur o Kultur, Lund 1981, 267 sid, 95:–